

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE TRWAŁEJ W ASPEKcie PRAWNO-DUSZPASTERSKIM

Współczesne społeczeństwo, w szczególności dzisiejsze małżeństwa, wobec przemian politycznych, moralnych, kulturowych, a także warunków ekonomicznych i społecznych przeżywają niewątpliwy kryzys, który jest zagrożeniem dla trwałości i godności rodziny. Dane statystyczne ujawniają, że liczba rozwodów wciąż wzrasta i że rozpada się prawie dwukrotnie więcej małżeństw niż udziela się rozwodów.¹

Kościół — zgodnie z prawem ewangelicznym — stoi na straży jedności i nierozzerwalności małżeństwa oraz godności rodziny chrześcijańskiej. Jedność i nierozzerwalność, to istotne przymioty każdego małżeństwa. Tylko małżeństwo nierozzerwalne może w pełni osiągnąć swoje cele i stać się podstawą trwałej rodziny, realizującej swoje zadania zgodnie z zamysłem Bożym.

Do życia w rodzinie trwałej należy wychowywać, dlatego też Kościół poświęcał wciąż temu zagadnieniu wiele miejsca w swoich dokumentach.²

Aktualność tego problemu, uzasadnia cel powstania niniejszego artykułu, w którym podkreślono prawno-duszpasterski aspekt przygotowania wiernych do zawarcia nierozzerwalnego małżeństwa i życia w trwałej rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem etapów tego przygotowania. O tych etapach, które uwzględniają wiele szczegółowych wytycznych, regulujących proces przygotowania do sakramentu małżeństwa mówią dokumenty Episkopatu Polski, szczególnie instrukcje o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa.³

¹ Zob. Główny Urząd Statystyczny, Rocznik Statystyczny 1986. Warszawa 1987, s. 541.

² Zob. Encyklika Leona XIII *Arcanum divinae sapientiae*; Encykliki Piusa XI: *Divini illius Magistri* i *Casti connubii*; Konstytucja duszp. *Gaudium et spes* 47—52; Deklaracja *Gravissimum educationis* o wychowaniu chrześcijańskim; Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio* Jana Pawła II; KPK — Kanony 1063—179; Liczne dokumenty Episkopatu Polski regulujące proces przygotowania wiernych do sakramentu małżeństwa.

³ Na uwagę zasługują przede wszystkim: Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem. 9 IX 1946. Olsztyn 1947; Pierwsza instrukcja o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin. 12 II 1969. w: *Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961—1970* (wyd. T. P i e r o n e k). T. I, Warszawa 1971, s. 264—275; Druga instrukcja o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa. 11 III 1975. *WWD* 3 (1975), s. 65—71; Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele Katolickim. 6 IX 1986. Kraków 1990; R. S z t y c h m i l e r. Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983. Lublin 1993, s. 359—444.

Wychowanie bowiem jest procesem stopniowym i ciągłym, wymagającym zaangażowania wielu czynników wychowawczych, przede wszystkim zaś rodziny i Kościoła.

Podstawą trwałej rodziny jest nierozzerwalne małżeństwo, ono natomiast istnieje z woli Stwórcy. Sam Bóg jest autorem małżeństwa, pragnąc bowiem utrzymać rodzaj ludzki, przekazał człowiekowi w akcie stworzenia pragnienie do założenia rodziny, podobnie jak skłonność do odżywiania się. Dowodzi tego zarówno natura ludzka, której autorem jest Bóg, jak i pozytywny przekaz Boży [Rdz. 1, 27—28; 2, 18; 23—24]. Nauka Soboru Watykańskiego podkreśla dlatego, że święty związek małżeński nie jest uzależniony od ludzkiego sądu, bowiem Bóg jest jego stwórcą, obdarza go różnymi dobrami i celami.⁴ Do urzeczywistnienia woli Bożej został dopuszczony człowiek, a konkretnie rodzice złączeni nierozzerwalnym węzłem w ramach instytucji małżeństwa i rodziny. Oni odpowiedzialni są za wychowanie potomstwa w sposób właściwy człowiekowi, umożliwiające mu włączenie się do życia społecznego i osiągnięcie celu zgodnego z przeznaczeniem. Tylko rodzina pełna zapewnia warunki właściwego wychowania człowieka. Jest rzeczą oczywistą, że rodzina rozpadłaby się, gdyby zabrakło w niej obojga rodziców, nie spełniałaby swoich zadań, gdyby nie była trwałą.⁵ Jednakże nierozzerwalność małżeństwa to coś więcej niż jego trwałość: to jego trwałość absolutna. Wiele przesłanek przemawia za trwałością małżeństwa⁶, natomiast o nierozzerwalności małżeństwa poucza Objawienie Boże.⁷

Nauka Starego Testamentu dowodzi, że Żydzi według przepisu Mojżeszowego mogli rozwiązywać swoje małżeństwo, choć ówczesny rozwód posiadał swoją specyfikę: *Jeśli mężczyzna poślubi kobietę i zostanie jej mężem, lecz ta nie pozyska jego życzliwości, gdyż znalazł u niej coś odrażającego, napisze jej list rozwodowy, wręczy go jej, potem odeśle ją od siebie* [Pwt 24,1]. Różne były przyczyny odsunięcia żony przez męża. W czasach Chrystusa głoszone dwie różne opinie w tej sprawie. Według szkoły rabinackiej Szammaja wykroczenie żony przeciwko szóstemu przykazaniu Bożemu oraz przeciwko przepisom Tory o czystości małżeńskiej była powodem wystarczającym do rozwodu. Natomiast szkoła Hillela za taki uważała każdą niewłaściwość u żony, a więc jej wady i braki. Oznaczało to w praktyce nieograniczoną możliwość zrywania pożycia małżeńskiego.

W związku z brakiem jednolitego poglądu co do przyczyny oddalenia żon przez mężów, faryzeusze skierowali swoje wątpliwości do Chrystusa, który odpowiedział: *...opuszczył człowiek ojca i matkę i łączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela* [Mt 19, 4—6]. Chrystus wyjaśnia, że starotestamentowe prawo rozwodowe było prawem Mojżesza, nie zaś prawem Boga jako twórcy małżeństwa. W planach Boga małżeństwo miało być nierozzerwalne [Por. Mk 10, 1—8]. Tak

⁴ Por. GS 48.

⁵ Zob. T. M a k o w s k i. Zadania rodziny chrześcijańskiej w świetle oficjalnej nauki Kościoła. *Studia Gnesnensia* 2 (1976), s. 105—138; W. S k r z y d l e Ń s k i. Chrześcijańska wizja małżeństwa i rodziny. Kraków 1982.

⁶ Por. T. P a w ł u k. Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. T. III. Prawo małżeńskie. Olsztyn 1984, s. 21—22.

⁷ Por. Tamże, s. 34—37.

więc Chrystus wyraźnie przeciwstawił swoje prawo o nierozzerwalności małżeństwa przepisowi rozwodowemu Mojżesza. W Kazaniu na Górze ogłosił uroczyście: *Powiedziano też: Jeśli kto chce oddalić swoją żonę, niech jej da list rozwodowy. A ja wam powiadam: Każdy kto oddala swoją żonę — poza wypadkiem nierządu — naraża ją na cudzołóstwo; a kto by oddaloną wziął za żonę, dopuszcza się cudzołóstwa* [Mt 5, 31—32].

Nauka Chrystusa o nierozzerwalności małżeństwa została wiernie przekazana chrześcijanom. Św. Paweł napisał do Koryntian: *Tym zaś, którzy trwają w związkach małżeńskich, nakazuję nie ja, lecz Pan: Żona niech nie odchodzi od swego męża. Gdyby zaś odeszła, niech pozostanie samotną albo niech się pojedna ze swym mężem. Mąż również niech nie oddala żony* [I Kor 7, 10—11]. W tym duchu Apostoł Narodów pisał do Rzymian: *Prawo ma moc nad człowiekiem, dopóki on żyje. Podobnie też kobieta zameżna, na mocy Prawa związana jest ze swoim mężem, jak długo on żyje. Gdy jednak mąż umrze, traci nad nią moc prawo męża. Dlatego to uchodzić będzie za cudzołożną, jeśli za życia swego męża współżyje z innym mężczyzną. Jeśli jednak umrze jej mąż, wolna jest od tego Prawa, tak iż nie jest cudzołożną współżyjąc z innym mężczyzną* [Rz 7, 1—3].

Z powyższego jasno wynika, że nierozzerwalność małżeństwa jest nakazem prawa Bożego. Jest wolą Stwórcy, aby małżeństwo było jedno i nierozzerwalne. Przypominał o tym Chrystus, zwracając uwagę na konieczność oczyszczenia instytucji małżeństwa z różnych naleciałości, które uczyniły ją niezgodną z planami Bożymi, oraz podnosząc umowę małżeńską do godności sakramentu [Por. Ef 5, 22—33].

Z cytowanego wcześniej fragmentu z Ewangelii Św. Mateusza 5, 32 wynikają jednak trudności w zrozumieniu nauki o bezwzględnej nierozzerwalności małżeństwa. Zwroty: „*poza wypadkiem nierządu*” (excepta fornicationis causa) i „*chyba w wypadku nierządu*” (nisi ob fornicationem) sugerowały jakoby zezwolenie Chrystusa na rozwiązanie małżeństwa w razie nierządu jednej ze stron. Wykorzystały to niektóre Kościoły wschodu i dopuszczały rozwód w przypadku wiarołomstwa współmałżonka⁸. Ponadto niektórzy starożytni pisarze kościelni z pewnym wahaniem głosili też nierozzerwalność węzła małżeńskiego w razie cudzołóstwa.⁹

Tymczasem tradycyjna egzegeza dowodzi, że Św. Mateusz używając w swej Ewangelii powyższych sformułowań miał na myśli separację małżonków a nie rozwód. Złamanie wiary małżeńskiej stanowi konieczną przyczynę separacji, a nie rozwodu. Na tego rodzaju interpretację powołano się na Soborze Watykańskim II, kiedy to sugerowano zbadanie możliwości zawierania nowego małżeństwa przez niewinnego małżonka, opuszczonego przez małżonka winnego cudzołóstwa.¹⁰

Niezależnie od tego, że niektórzy bibliści usiłują w nowy sposób zinterpretować teksty Mateuszowe, to oczywistym jest fakt, że nierozzerwalna wierność, którą małżonkowie odczuwają jako potrzebę serca ma swoje oparcie w zamiśle Boga. Bóg pragnie, aby przymierze małżeńskie było nieodwołalne. Jan Paweł II podkreś-

⁸ Zob. N. J o n i e s c o. Le divorce dans L'Eglise orthodoxe. Paris 1925; A. V i l l i e n. Divorce. w: Dictionnaire de theologie catholique. T. IV. Paris 1930, kol. 1455—1478.

⁹ Zob. A. M l o t e k. Nierozzerwalność małżeństwa w nauczaniu Ojców Kościoła. *Colloquium Salutis* 10 (1978), s. 186—189; T. P a w l u k. j.w., s. 43—44.

¹⁰ Por. T. P a w l u k. j.w., s. 44—45.

la, że nierozzerwalność małżeństwa dana jest przez Boga jako owoc, jako wymóg miłości absolutnie wiernej, którą On darzy człowieka i którą Chrystus Pan żywi dla swego Kościoła.¹¹

Kodeks Prawa kanonicznego zawiera jednoznaczny przepis mówiący o tym, że istotnym przymiotem małżeństwa — obok jedności jest nierozzerwalność.¹² Przymiot ten posiada każde małżeństwo ważne zawarte, choćby stronami były osoby nie ochrzczone, gdyż prawo Boże o nierozzerwalności węzła małżeńskiego obowiązuje wszystkich ludzi, zarówno ochrzczonych, jak i nie ochrzczonych. Przymiot nierozzerwalności w szczególny sposób przysługuje jednak małżeństwu chrześcijan, które zostało podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu.¹³ Umowy małżeńskiej nie można oddzielić od sakramentu.¹⁴

Nierozzerwalność małżeństwa polega na tym, że związku małżeńskiego nie można zawrzeć na czas określony, ani też zerwać go w określonych sytuacjach. Małżeństwo bowiem jest dożgonne — zawiera się je do końca życia jednej ze stron. Takiej nierozzerwalności małżeństwa sprzeciwia się rozwód.

Kanoniści rozróżniają jednak podwójną nierozzerwalność: wewnętrzną i zewnętrzną. Pierwsza oznacza, że strony nie mogą same rozwiązać węzła małżeńskiego, nawet za obopólną zgodą. Druga natomiast oznacza, że węzeł małżeński nie może być rozwiązywany przez żadną władzę.

Ponadto z prawa kanonicznego wynika, że nierozzerwalność zewnętrzna małżeństwa ma swoje stopnie:

- nierozzerwalność bezwzględna przysługuje małżeństwu chrześcijan, które zostało ważne zawarte i dopełnione; takie małżeństwo może być rozwiązane tylko przez śmierć współmałżonka;¹⁵
- małżeństwo zawarte przez osoby ochrzczone oraz przez osobę ochrzczonej i nie ochrzczonej może być rozwiązane przez dyspensę papieską na wniosek jednej lub obu stron, na podstawie słusznej przyczyny;¹⁶
- małżeństwo ważne zawarte przez osoby nie ochrzczone choćby zostało dopełnione, może być rozwiązane na mocy przywileju wiary.¹⁷

Kościół jako stróż i tłumacz objawienia Bożego, zawsze głosił naukę o nierozzerwalności węzła małżeńskiego. Temat był przedmiotem orzeczeń Soboru Trydencckiego.¹⁸ Do nauki o nierozzerwalności małżeństwa nawiązał Sobór Watykański II,¹⁹ przypominali o niej papieże.²⁰ Ponadto w związku z rozpowszechnianiem opinii poddających w wątpliwość dotychczasową naukę Kościoła o nierozzerwalności

¹¹ Zob. FC 20.

¹² Por. Kan. 1056.

¹³ Por. Kan. 1055 § 1.

¹⁴ Por. Kan. § 2; GS 46, T. P a w ł u k. j.w., s. 23—30.

¹⁵ Por. Kan. 1141.

¹⁶ Por. Kan. 1142; Zob. T. P a w ł u k. j.w., s. 218—221.

¹⁷ Por. Kan. 1143 § 1; 1148 § 1; 1149; 1150. Zob. T. P a w ł u k. j.w., s. 221—226; W. G ó r a ł s k i. Kościelne prawo małżeńskie. Płock 1987, s. 116—123.

¹⁸ Por. Sess. XXIV, kan. 5. Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, (oprac. S. G ł o w a. I. B r i e d a). Poznań 1988, s. 505, n. 600; Sess XXIV, kan. 7. Breviarium fidei, s. 505, n. 602.

¹⁹ Por. AA 11; GS 49.

²⁰ Por. P i u s XI Encyklika *Casti connubii*; FC 20.

węzła małżeńskiego, Kongregacja do Spraw Nauki i Wiary w piśmie z dnia 11 kwietnia 1973 roku wezwała biskupów do pilnego strzeżenia czystości tejże nauki Kościoła.²¹

Należy też dodać, że również Episkopat Polski niejednokrotnie w swoich listach pasterskich poświęconych rodzinie apelował do wiernych o pilne przestrzeganie nauki ewangelicznej o nierozzerwalności małżeństwa.²²

Wychowanie do życia w rodzinie trwałej stanowi zaangażowania wielu czynników wychowawczych. Powinno ono odbywać się przede wszystkim na gruncie rodzinnym i duszpasterskim.

Współczesna pedagogika stoi na stanowisku, że obowiązek wychowania dzieci obciąża w pierwszej kolejności rodziców, bowiem życie rodzinne w przeważającej części kształtuje ich osobowość.²³

Pedagogika katolicka wychodzi z założenia, że nikt nie może w pełni zastąpić rodziców w wychowaniu potomstwa, a tym bardziej nikt nie może zwolnić ich z tego obowiązku, gdyż jest on jednocześnie ich podstawowym prawem. Sobór Watykański II podkreśla, że rodzice są pierwszymi i głównymi wychowawcami potomstwa; zadanie to jest tak wielkie, że ktoś inny — gdyby zaszła potrzeba — tylko z trudem mógłby je spełnić.²⁴ Myśl ta została wyrażona także w ustawie kanonicznej.²⁵

Wychowanie, jakie rodzice dają swojemu dziecku ma wymiar personalny i społeczny, ludzki i chrześcijański. Pełne wychowanie to wychowanie fizyczne, społeczne, kulturowe, moralne i religijne.²⁶ W rodzinie należy stworzyć dziecku takie warunki, aby mogło ono się rozwinąć wszechstronnie, a następnie włączyć się do życia społecznego oraz podjąć życie w pełni ludzkie i chrześcijańskie.²⁷

Wychowanie dzieci przez rodziców do życia w rodzinie trwałej odbywa się głównie w ramach wychowania moralno-religijnego. Rodzice powinni w szczególności sposobem zatroszczyć się o właściwe seksualne wychowanie swoich dzieci. Nie może ono polegać na rozbudzeniu niezdrowej ciekawości i nie powinno być oderwane od zasad moralnych. W Adhortacji Ap. *Familiaris consortio* czytamy: *W obliczu kultury, która na ogół banalizuje płciowość ludzką, interpretując ją i przeżywając w sposób ograniczony i zubożony, odnosząc ją jedynie do ciała i egoistycznej przyjemności, posługa wychowawcza rodziców musi skupić się zdecydowanie na kulturze życia płciowego, aby była ona prawdziwie i w pełni osobowa.* Adhortacja podkreśla również, że wraz z wychowaniem seksualnym należy realizować wychowanie do czystości *jako cnoty, która doprowadza osobę do prawdziwej dojrzałości i uzdalnia ją do szanowania i rozwijania oblubieńczego*

²¹ Zob. Posoborowe prawodawstwo kościelne (Wyd. E. S z t a f r o w s k i). T. VII. 2. Warszawa 1977, s. 197—199.

²² Por. Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945—1974. Paris 1975, s. 25—28.

²³ Zob. F. A d a m s k i. Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka, w: Miłość, małżeństwo, rodzina (Red. F. A d a m s k i). Kraków 1985, s. 365—373; J. W o r o n i c k i. Katolicka etyka wychowawcza. T. I. Lublin 1986, s. 292—299.

²⁴ Por. GE 3.

²⁵ Por. Kan. 226 § 2.

²⁶ Por. Kan. 1136.

²⁷ Por. GE 3.

sensu ciała.²⁸ Kościół zdecydowanie sprzeciwia się takiemu uświadamianiu seksualnemu, które nie ma waloru wychowawczego.²⁹

Wraz z wychowaniem seksualnym w ramach rodziny należy realizować wychowanie do czystości i miłości. Sobór Watykański zaleca: *Młodych winno się przede wszystkim w łonie samej rodziny odpowiednio i w stosownym czasie pouczać o godności, zadaniu i miłości małżeńskiej, aby nauczeni szacunku dla czystości mogli przejść we właściwym wieku od uczuciowego narzeczeństwa do małżeństwa*.³⁰

Wychowanie seksualne i związane z nim wychowanie do czystości i miłości nie wyczerpują rodzicielskiego obowiązku wychowania dzieci do życia w rodzinie trwałej. W parze powinno iść wychowanie do głębokiego poczucia odpowiedzialności, obowiązkowości, pracowitości, ofiarności, szacunku wobec drugiego człowieka, kierowania się zasadami moralności chrześcijańskiej. Człowiek szlachetny nie będzie w stanie zaprzepaścić szans, jakie daje małżeństwo i rodzina. Właśnie rodzina, jak poucza Jan Paweł II, *stanowi kolebkę i najskuteczniejsze narzędzie humanizacji i personalizacji społeczeństwa, czyni życie naprawdę ludzkim przez to, że strzeże, zachowuje i przekazuje cnoty oraz wartości*.³¹

Realizowany proces wychowawczy, może być niekiedy zakłócany przez środki społecznego przekazu. Rodzice powinni zatem czuwać, aby dzieci przez nieodpowiednią lekturę i filmy nie wyrobiły sobie błędnego poglądu na małżeństwo i rodzinę.

Jednakże trzeba podkreślić, że dziecko najlepiej wyrabia sobie obraz małżeństwa i posłannictwa rodziny na podstawie życia swoich rodziców. Toteż najlepszą metodą wychowawczą jest własny przykład rodziny. Rodzice, tworząc ścisłą wspólnotę małżeńską i realizując swoje zadania zgodnie z zamysłem Bożym, formują w psychice trwały przykład, który spełnia rolę inspirującą podczas własnego już życia rodzinnego.³²

Skutecznej pomocy rodzicom w wychowaniu dzieci powinni udzielać duszpasterze poprzez odpowiednią katechezę.³³ Katecheza kierowana do dzieci i młodzieży powinna być przygotowaniem do życia w nierozzerwalnym małżeństwie i trwałej rodzinie.

Duszpasterze powinni dbać przy każdej okazji by ukazywać dzieciom i młodzieży właściwy obraz rodziny i jej posłannictwa. Katechezy od najwcześniejszych lat winny poruszać problemy rodziny, wskazywać zadania spełniane przez ojca i matkę, uczyć szacunku do miłości, która jest naczelnym przekazywaniem Chrystusa, do rodzicielstwa, które jest wzniosłym zadaniem zleconym przez Boga.

Wiedzę dotyczącą małżeństwa i rodziny należy przekazać w sposób pogłębiony i dostosowany do rozwoju osobowego młodzieży szkół średnich. Powinno się jej umożliwić na katechezach wymianę myśli w zakresie problemów małżeńskich

²⁸ FC 37.

²⁹ Wskazówki wychowawcze na temat miłości ludzkiej. Zarys wychowania seksualnego. w: *Wychowanie do miłości* (Red. K. M a j d a n s k i). Warszawa 1987, s. 249—270.

³⁰ GS 49.

³¹ FC 43.

³² Por. LG 11.

³³ Por. Kan. 1063 n. 1.

i rodzinnych. Młodzież, która nie uczęszcza do szkół również powinna być objęta cyklem katechez na temat małżeństwa i rodziny. Poważne potraktowanie tematu przez duszpasterza jest gwarancją zainteresowania się młodzieży tego rodzaju katechezami.³⁴

Wychowaniu do życia w rodzinie trwalej służy w sposób istotny katechizacja przedmałżeńska. Przekazuje ona podstawowe wiadomości o małżeństwie i rodzinie, kształtuje wśród młodzieży chrześcijańskiej pogląd na te instytucje i urabia postawy uzdalniające do współpracy z łaską Bożą w sakramencie małżeństwa.³⁵

Katechizacja przedmałżeńska obejmuje młodzież po siedemnastym roku życia. Prowadzi się ją systematycznie przez rok pod kierownictwem proboszcza. W parafiach liczących do 3 tys. wiernych można ją organizować co dwa lata, w parafiach większych zaś powinna odbywać się corocznie. Młodzież, która z różnych względów nie wzięła udziału w rocznej katechizacji, powinna uczęszczać na zorganizowaną przez proboszcza skróconą katechizację przedmałżeńską obejmującą przynajmniej dziesięć spotkań. Może ona odbywać się w ośrodku dekanalnym lub rejonowym przy doborze odpowiednich prelegentów.

Katechizację przedmałżeńską na odpowiednim wyższym poziomie przeprowadzają duszpasterze akademicki. Stanowi ona niejako studium przedmałżeńskie, umożliwiające poznanie głębi życia chrześcijańskiego i życia rodziny chrześcijańskiej. Program akademickiego studium przedmałżeńskiego ustala krajowe duszpasterstwo akademickie w porozumieniu z Komisją Episkopatu do Spraw Rodziny.

Młodzież, która ukończyła katechezę przedmałżeńską w ramach duszpasterstwa akademickiego, jest zwolniona u udziału w parafialnej katechizacji przedmałżeńskiej, podobnie jak młodzież szkół średnich, jeżeli program ostatniej klasy uwzględnił przygotowanie do małżeństwa.³⁶

W katechezie przedmałżeńskiej problematyka trwałości rodziny powinna zajmować szczególne miejsce, gdyż współczesna młodzież narażona jest często przez środki społecznego przekazu na wyrobienie błędnego podejścia do problemów małżeńskich i rodzinnych. Ponadto sama rodzina nie zawsze spełnia swoje zadania wychowawcze. Przykład rozwodzących się rodziców niewątpliwie nie sprzyja ukształtowaniu właściwego poglądu na istotę małżeństwa i rodziny. Łatwo uzyskiwane rozwody wpływają na ogólną dewaluację instytucji małżeństwa i kryzysy rodzinne. Bywa i tak, że w niektórych środowiskach rozwód uważa się za zjawisko normalne, natomiast życie w małżeństwie nierozzerwalnym — za wyjątek od zasady rozerwalności małżeństwa. Takie poglądy są często sugerowane w wielu prezentowanych filmach czy literaturze obyczajowej.

Na duszpasterzach zatem ciąży poważny obowiązek ukazywania wiernym właściwego obrazu małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej według zamysłu Bożego. Wierni winni jasno zrozumieć, że małżeństwo jest jedno i nierozzerwalne, a powołanie do niego jest jednocześnie powołaniem do stwórczej mocy Bożej, do dozgon-

³⁴ Por. Konferencja Episkopatu Polski. Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim. 6.IX.1986, n. 7—8; Zob. T. P a w ł u k. j.w., s. 94.

³⁵ FC 66.

³⁶ Por. Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim. 6.IX.1986, n. 9—17; Zob. T. P a w ł u k. j.w., s. 95.

nego życia w miłości, do odpowiedzialnej realizacji wielu dóbr o charakterze indywidualnym i społecznym.

Jakkolwiek z samej konstrukcji i ogólnego obrazu małżeństwa chrześcijańskiego wynika jego nierozzerwalność, to jednak należy mówić o tym wprost w katechezie przedmałżeńskiej. Podstawę źródłową katechezy tego rodzaju stanowi przede wszystkim nauka Chrystusa oraz nauka Kościoła o nierozzerwalności małżeństwa i zadaniach rodziny chrześcijańskiej, o czym była mowa weźniej. Dla wielu jednak, ze względu na niepraktykowanie wiary czy oziębłość religijną, nauka objawiona o małżeństwie i podawana przez Kościół nie jest oczywista sama w sobie. Stąd istnieje konieczna potrzeba ukazywania przesłanek nierozzerwalności małżeństwa w świetle prawa naturalnego czy słuszności naturalnej oraz w świetle istotnych interesów samych małżonków i ich rodzin.³⁷

Naturalną umowę małżeńską, zawieraną przez chrześcijan, Chrystus Pan podniósł do godności sakramentu.³⁸ Sakramentalność małżeństwa chrześcijańskiego jest dogmatem wiary katolickiej, ogłoszonym na Soborze Trydenckim.³⁹ Nauka o sakramentalnym charakterze umowy małżeńskiej chrześcijan może stanowić osobną podstawę katechezy o nierozzerwalności małżeństwa i trwałości rodziny chrześcijańskiej.⁴⁰

Nauka Kościoła o sakramentalności małżeństwa chrześcijańskiego oparta jest na Objawieniu. Chrystus Pan okazał szacunek małżeństwu swoją obecnością na weselu w Kanie Galilejskiej [J 2, 1—12]. W sposób jednoznaczny zwrócił uwagę na konieczność oczyszczenia instytucji małżeństwa z różnych naleciałości, które uczyniły ją niezgodną z planem Bożym [Mt 19, 3—12; Mk 10, 1—12]. Teologicznego uzasadnienia sakramentalności małżeństwa dostarczył natomiast Św. Paweł w Liście do Efezjan [Ef 5, 22—33]. W jego ujęciu małżeństwo jest obrazem doskonałej jedności Chrystusa z Kościołem, jest symbolem nierozzerwalnej unii Chrystusa z Kościołem. W małżeństwie bowiem zachodzą nadprzyrodzone relacje, podobnie jak między Chrystusem — Głową i Kościołem — Ciałem Mistycznym. Małżeństwo jest zatem rzeczą świętą. Jest nie tylko znakiem szczególnej łaski Bożej, lecz tę łaskę daje.

Chrystus podniósł umowę małżeńską chrześcijan do godności sakramentu, gdyż całe dożgonne życie małżonków ma być uświęcone. Sakrament ten jest skarbnicą łaski, z której — jak uczy Pius XI w Encyklice *Casti connubii* — małżonkowie *czerpią siły nadprzyrodzone, by mogli swoje obowiązki i zadania wypełniać wiernie, święcie i wytrwale aż do śmierci.*⁴¹ Św. Augustyn, mówiąc o dobrach sakramentu małżeństwa, wyraźnie stwierdza: *Sakrament zaś oznacza, by małżeństwa nie zrywać, by porzucony albo porzucona nie łączyli się z inną osobą, nawet ze względu na potomstwo.*⁴²

³⁷ Zob. T. P a w ł u k. Przesłanki nierozzerwalności małżeństwa. *Prawo kanoniczne* 1—2 (1983), s. 221—242; T e n ż e. Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. j.w., s. 34—37.

³⁸ Por. Kan. 1058; Zob. T. P a w ł u k. Prawo kanoniczne według. j.w., s. 23—30.

³⁹ Sess XXIV. Kan. I. w: *Breviarium fidei*. j.w., s. 504 n. 596.

⁴⁰ Por. Kan. 1056.

⁴¹ *Breviarium fidei*. j.w., s. 511 n. 615.

⁴² Tamże, s. 510 n. 613.

Katecheza przedmałżeńska winna podkreślać przyczyny rozpadu małżeństw, aby uczulić przyszłych małżonków przed czynnikami, które mogłyby zagrozić dobru ich małżeństwa i rodziny.

Różne są przyczyny rozpadu małżeństwa. Zwykle mają one swoje źródło w wadliwej i nie uformowanej osobowości stron. Katecheza ma służyć nie tyle poznaniu wszystkich przyczyn rozpadu małżeństwa, ile ma uświadomić przyszłym małżonkom, iż ich wspólne dobro i pomyślność ich rodziny w znacznym stopniu jest uzależnione od nich samych.

Obserwacje duszpasterskie jak i wyniki badań socjologicznych wskazują, że wśród głównych przyczyn dezintegracji małżeństw i rodzin znajdują się lekkomyślne zawarcie małżeństwa, wiarołomstwa współmałżonka, niedobór charakterów stron, alkoholizm jednego z małżonków, egoistyczna postawa współmałżonka, brak poczucia odpowiedzialności za wspólnotę małżeńską.⁴³

Ukazywanie przyczyn dezintegracji małżeństwa powinno być działaniem profilaktycznym na rzecz trwałości i pomyślności rodziny. Należy wyraźnie wskazać, że przed zawarciem małżeństwa ważna jest dojrzałość fizyczna ale i umysłowa, społeczna, moralna i dogłębne wzajemne poznanie.

W bezpośrednim przygotowaniu wiernych do ślubu istotnym elementem jest przesłuchanie narzeczonych. Obowiązek kanonicznego przesłuchania obciąża proboszcza, któremu przysługuje również prawo asystowania przy zawieraniu małżeństwa. Przesłuchanie odbywa się w parafii, w której przynajmniej jedna ze stron ma pobyt stały, tymczasowy lub miesięczny.⁴⁴ Kanoniczne przesłuchanie narzeczonych z reguły odbywa się bezpośrednio po oficjalnym zgłoszeniu proboszczowi zamiaru zawarcia małżeństwa, przed wygłoszeniem zapowiedzi. Zgłoszenie to powinno nastąpić przynajmniej trzy miesiące przed planowanym ślubem.⁴⁵

Przesłuchanie przedślubne ma na celu ustalenie ewentualnych przeszkód do zawarcia małżeństwa ważnie i godziwie. Odbywa się ono według ustalonego formularza. Jednakże duszpasterz oprócz pytań zadawanych nupturientom powinien przeprowadzić z nimi rozmowę duszpasterską, zmierzającą do uświadomienia stronom, że małżeństwo jest podstawą trwałej rodziny i zabezpieczeniem życia rodzinnego przed rozpadem.

W czasie przesłuchania powinien zwracać uwagę szczególnie na dobrowolność i bezwarunkowość zawierającego związku, świadomość praw i obowiązków małżeńskich, dojrzałość osobową, ustalenie ewentualnych okoliczności, które mogłyby w przyszłości poważnie zakłócić życie małżeńskie.

Narzeczeni muszą zawierać związek małżeński zgodnie z nauką Kościoła, mający na celu ich dobro oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa.⁴⁶ Przesłuchanie przedślubne powinno mieć zatem charakter kanoniczno-duszpasterski i ukazywać istotę formacji małżeńskiej.

⁴³ Zob. E. Jabłońska-Deptuła. Współczesne zagrożenie rodziny. w: Spojrzenie na współczesną rodzinę w Polsce w kontekście wskazań soborowych (pr. zb.). Warszawa 1986, s. 299—328.

⁴⁴ Por. Kan. 114, 115.

⁴⁵ Por. Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim. 6 IX. 1986, n. 19.

⁴⁶ Por. T. Pawluk. Prawo kanoniczne. j.w., s. 100—103.

Istotnym elementem w bezpośrednim przygotowaniu wiernych do małżeństwa jest katecheza przedślubna. Do udziału w niej proboszcz kieruje tych wszystkich, którzy zgłosili mu zamiar zawarcia małżeństwa.

Szczegółowy program katechizacji przedślubnej jest uzależniony od tego, czy narzeczeni brali udział w katechizacji przedmałżeńskiej w ramach bliższego przygotowania do małżeństwa. Celem katechezy przedślubnej jest pogłębienie tajemnicy Chrystusa i Kościoła, uświadomienie znaczenia łaski sakramentalnej i odpowiedzialności małżonków chrześcijańskich oraz przygotowanie do czynnego i świadomego udziału w liturgicznym obrzędzie zaślubin.⁴⁷ Podczas tej katechezy istnieje szczególnie okazja do ostatecznego podkreślenia nierozzerwalności małżeństwa katolickiego, będącego obrazem najsilniejszej unii Chrystusa z Kościołem, oraz zadań i trwałości rodziny chrześcijańskiej.

W przypadkach szczególnych, jeśli narzeczeni nie brali udziału w katechezie przedmałżeńskiej i nie ma możliwości zorganizowania katechezy przedślubnej, proboszcz jest zobowiązany do przeprowadzenia z narzeczonymi rozmowy katechetycznej w celu udzielenia im potrzebnych pouczeń, wyjaśnienia liturgii małżeństwa czy udostępnienia materiałów katechizacyjnych.

Proboszcz też nie może pominąć wykładu na temat istotnych przymiotów małżeństwa oraz trwałości i pomyślności rodziny chrześcijańskiej.⁴⁸

Do formalności kanonicznych poprzedzających zawarcie małżeństwa należą zapowiedzi przedślubne. Są one publicznym obwieszczeniem o zamiarze zawarcia związku małżeńskiego w najbliższym czasie przez określone osoby. Celem zapowiedzi jest wykrycie ewentualnych przeszkód małżeńskich przy udziale społeczności parafialnej. Przepisy dotyczące zapowiedzi przedślubnych mają charakter partykularny i wydaje je Konferencja Biskupów.⁴⁹

Zapowiedzi przedślubne mają znaczenie wychowawcze zarówno w odniesieniu do nuptureintów jak i społeczności parafialnej. Podkreślają nie tylko publiczny charakter małżeństwa, ale dowodzą też, że jest ono wydarzeniem szczególnym i gwarantują w jakimś stopniu, że zgłoszony związek małżeński zostanie zawarty ważnie.

Przy okazji zgłoszenia zapowiedzi proboszcz powinien zwrócić uwagę narzeczonym na powagę podejmowanej decyzji i pobudzić do rozważnego potraktowania zmiany swojego stanu. Gdyby zaś zauważył, że zgłoszone małżeństwo nie zda próby życia i będzie nieszczęśliwe, może i powinien przedstawić narzeczonym swoje wątpliwości. Im poważniej bowiem strony przygotowują się do przyjęcia sakramentu małżeństwa, tym pewniej zabezpieczą swoje małżeństwo i rodzinę przed tragicznym w skutkach rozpadem.

Na zakończenie powyższych rozważań należy podsumować, że wychowanie ludzi młodych do życia w rodzinie trwałej to dzieło wspólne wielu podmiotów wychowawczych, przede wszystkim zaś rodziców i duszpasterzy.

⁴⁷ Por. FG 66.

⁴⁸ Por. T. P a w l u k. Prawo kanoniczne według j.w., s. 95—97.

⁴⁹ Por. Kan. 1067; Instrukcja o przygotowaniu. j.w., n. 94—95; T. P a w l u k. Prawo kanoniczne według j.w., s. 110—114.

Duszpasterskie wychowanie młodych do życia w rodzinie trwałej, obejmujące kilka etapów nie kończy się z chwilą zawarcia małżeństwa przez narzeczonych. Powinno być ono dalej realizowane w ramach duszpasterstwa rodzin.

Służbę na rzecz rodzin podejmują różne instytucje oraz członkowie wspólnoty kościelnej, jednakże najbardziej odpowiedzialnymi za duszpasterstwo rodzin są biskupi i kapłani. Skutecznym narzędziem wspierania biskupiej troski o duszpasterstwo rodzin jest Papieska Rada do Spraw Rodziny. Bardzo pomocne w rozwijaniu rodzinnego duszpasterstwa są wytyczne Komisji do Spraw Duszpasterstwa Rodzin działającej w ramach Konferencji Episkopatu Polski.

Program duszpasterstwa rodzin, głównie w zakresie moralnym liturgicznym a także osobistym i społecznym, realizują kapłani. Są oni dla rodziny oparciem we wszystkich jej trudnościach, uczą patrzenia na życie w świetle Ewangelii i wspomagają środkami łaski. Pełna opieka duszpasterska nad rodziną oraz uczestniczenie tej rodziny w życiu religijnym są najlepszą gwarancją trwałości rodziny.

DIE AUF DAS ZUKÜNFTIGE LEBEN IN DER DAUERHAFTEN FAMILIE GERICHTETE ERZIEHUNG UNTER DEM RECHTS- UND SEELSORGERISCHEN ASPEKT

ZUSAMMENFASSUNG

Die in der heutigen Welt immer häufiger auftretende Erscheinung des Zerfalls von Ehen und Familien beunruhigt alle, die die christliche Familie als *die erste und lebenswichtige Zelle der Gesellschaft, die Schule der reicheren Menschennatur* oder *die Hauskirche* ansehen möchten. Daher die Apelle zur wirkungsvolleren Erziehung der jungen Leute, die auf das Leben in unterrennbarer Ehe und dauerhafter Familie gerichtet sei.

And die genannten Apelle knüpft der Artikel an, in welchem der Autor die Betrachtungen über Erziehung fürs Leben in der dauerhaften Familie unter zweierlei Aspekt: kanonischem und seelsorgerischem, vom autonomem familiären Erziehungsmilieu dabei nicht abscheidend, angestellt hat. Es wurde hier betont, daß die Eheinstitution und ihre Dauerhaftigkeit nach Gottes Willen bestehen und Unauflöslichkeit der Ehe durch Gottes Recht geboten ist, was die Exegese des Alten und Neuen Testaments übermitteln. Überdies setzte die katholische Kirche im Kodex des Kanonischen Rechts, das evangelische Recht dabei berücksichtigend, die eindeutige Vorschrift an, welche sagt, daß die wesentliche Eigenschaft der Ehe neben Einheit ihre Unauflöslichkeit ist. Deswegen darf man die Ehe nicht kraft irgenwelcher Vorschriften, außer papstlichen Dispens anhand begründeter und gültiger Ursache, auflösen.

Die Erziehung der jungen Leute, auf das Leben in der dauerhaften Familie gerichtet, ist ein gemeinsames Werk vieler Erziehungsobjekte, in erster Reihe der Eltern und Seelsorger.

Die christlichen Eltern erhalten kraft des natürlichen Rechts sowie mit dem Ehasakrament die Aufgabe, ihre Kinder nach Bedarf und Möglichkeiten vielseitig zu erziehen. Die Kirche erteilt ihrerseits den Eltern eine erzieherische Unterstützung über ihre Seelsorger, besonders im Hinblick auf die moralisch-religiöse Erziehung. Seelsorger sind aufgrund des sakramentalen Charakters der Ehe besonders verpflichtet, sich anvertraute Gläubige zum Leben in der Familie, Gottes Recht und der Kirchlehre gemäß, zu erziehen. Der Erziehung zum Leben in der dauerhaften Familie dient in großem Maße die voreheliche Katechisierung, die die Ehe nach Plan Gottes darstellt, Voraussetzungen zu deren Unauflöslichkeit und Würde des Ehasakraments unterstreicht sowie Ursachen des Ehezerfalls angibt. Die Frage der Dauerhaftigkeit der Familie zur Zeit der direkten Vorbereitung der Gläubigen zur sakramentalen Ehe enthält *die Instruktion zur Vorbereitung zur Eheschließung in der katholischen Kirche* vom 6. September 1986. Diese Instruktion gibt an, daß die Vernehmung des Brautpaares, die

vorheliche Katechese sowie das Aufgebot, der Eheschließung vorausgehen sollen. Diese Maßnahmen haben zum Ziel, dem Verständnis für das Ehwesen, die Dauerhaftigkeit der Familie sowie die würdige Aufnahme des Ehesakraments nach dem Plan Gottes zu dienen. Die seelsorgerische Erziehung junger Leute zum Leben in der dauerhaften Familie umfaßt einige Etappen und nimmt kein Ende zum Moment der Eheschließung. Diese Erziehung ist weiterhin realisiert und zwar im Rahmen der Familienseelsorge, für welche die ganze Kirchengemeinschaft und besonders Bischöfe und Priester verantwortlich sind.